

Fonetický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Koncepce rozvoje Fonetického ústavu FF UK

pro funkční období 1. 11. 2021 – 31. 10. 2024

doc. Mgr. Radek Skarnitzl, Ph.D.

1. Úvodem (zhodnocení plnění koncepce 2018–2021)

Předkládaná koncepce navazuje na poslední období, kdy jsem působil ve funkci ředitele Fonetického ústavu. V tomto oddílu bych rád končící období zhodnotil. V průběhu tohoto období Fonetický ústav oslavil sto let svého fungování a věřím, že do druhého století vstupuje v dobré kondici.

V oblasti personální nedocházelo během posledních tří let ke změnám u akademických pracovníků (návrat doc. Volína na plný úvazek je spíše formalitou, protože jeho pedagogická zátěž i vědecký výkon plnému úvazku odpovídaly). Zcela zásadním milníkem bylo zahájení jmenovacího řízení doc. Volína v roce 2021, jehož první fáze na fakultní úrovni byla již zdárně ukončena. V roce 2021 byla ukončena spolupráce s dr. Kocjančič Antolík, která na FÚ působila v rámci projektu OP VVV jako vědecká pracovnice; doufám, že budoucí projekty jí opět umožní pod hlavičkou FÚ vědeckou činnost vykonávat. Na přelomu let 2020 a 2021 se Fonetický ústav zapojil do pilotního hodnocení akademických pracovníků; dvoustranné diskuse s ním spojené byly z mého hlediska velmi prospěšné a vedly i ke společnému hledání efektivnějších cest ve výuce i vědě.

Ve studijní oblasti došlo k reakreditaci oboru *fonetika* a také k vytvoření nové akreditace magisterského programu *empirické a komparativní lingvistiky* spolu s dalšími lingvistickými pracovišti FF UK. Klíčové ale je, že se nám daří získávat dostatečný počet studentů a zejména studentů nadaných. V posledním roce jsme zpřehlednili studijní část webových stránek ústavu, což zahrnovalo mimo jiné zveřejnění státnicových otázek; tento krok směrem k transparentnosti závěrečných zkoušek považuji za velmi pozitivní. Pokračuje trend rostoucího počtu studentů jiných oborů FF UK, kteří si fonetické předměty zapisují, i zájem studentů jiných fakult či univerzit o samostatné navazující magisterské studium *fonetiky*. V souvislosti se studiem nelze nezmínit covidovou pandemii a s ní spojenou nutnost distanční výuky po téměř tři semestry; distanční výuka

je pro obor jako *fonetika* samozřejmě převážně nevhodná, ale jsem přesvědčen, že se nám podařilo se s nastalou situací dobře a rychle vyrovnat. Pokračují snahy pracovníků FÚ o propojování pedagogické a vědecké činnosti, což dokládají společné publikační aktivity členů FÚ nejen s doktorandy, ale i s pregraduálními studenty. Co se týče studia doktorského, proběhly úspěšné obhajoby disertačních prací Ondřeje Slówika a Elišky Churaňové; další disertační projekty postupují více či méně dle plánu.

V oblasti vědecké je u členů FÚ patrný vzrůstající trend: stále více se nám daří publikovat příspěvky v kvalitních periodikách, včetně těch s impakt faktorem. Členové FÚ jsou v současné době zapojeni do projektu KREAS, do projektu GAČR a TAČR. Za zmínku stojí i nový projekt START řešený třemi studenty doktorského studia.

I přes nestabilní vnější podmínky – v posledním roce způsobené zejména covidovou pandemií a drastickými finančními škrty – tedy celkově považuji uplynulé období pro Fonetický ústav a fonetiku za úspěšné. Za to patří obrovský dík všem kolegům, jejichž nadšení a ochoty pracovat pro ústav si velmi vážím, i našim studentům.

2. Oblast personálního rozvoje

Jak je patrné z popisu výše, v posledních třech letech byl tým Fonetického ústavu stabilní. Na konci roku 2021 však Fonetický ústav opustí Mgr. Martina Černá, za niž budeme hledat náhradu. Zároveň počítám s tím, že po návratu z rodičovské dovolené bude M. Černá formou dohody o provedení práce zajišťovat výuku předmětů zaměřených na logopedii. Pevně doufám, že nový kolega či kolegyně se i s polovičním úvazkem stane pevnou součástí týmu Fonetického ústavu. Již opakovaně však uvádím, že za žádoucí považuji získání prostředků alespoň na poloviční úvazek pro nového (odborného) asistenta – protože byl před několika lety počet akademických pracovníků FÚ snížen z osmi na pět (!), není personální stav ve vztahu k zajišťování akreditací *fonetiky* (zejména nabídky povinně volitelných předmětů) i jiných studijních programů (*bohemistika pro cizince*, některé učitelské programy) stále zdaleka optimální. Nezbyvá však než konstatovat tragickou nemožnost dlouhodobého plánování personálního rozvoje kvůli nestabilní a z roku na rok nejisté finanční situaci v českém vysokém školství, na Univerzitě Karlově i Filozofické fakultě. To se v blízké době pojí i s koncem projektu Kreas v prosinci 2022.

Co se týče kvalifikačního růstu pracovníků FÚ, během krátké doby předpokládám dokončení jmenovacího řízení doc. Volína. Dále pravděpodobně dojde k zahájení habilitačního řízení u dr. Tomáše Bořila, který pracuje na monografii zaměřené na zpracování řečového signálu, a dr. Pavla Šturma, jehož habilitační spis bude věnován dějinám české fonetiky a Fonetického ústavu. Rád bych oba kolegy v jejich přípravě na habilitaci podpořil i formou tvůrčího volna, mechanismu, jehož ve Fonetickém ústavu

zejména kvůli obtížně dosažitelné zastupitelnosti ve výuce na takto malém ústavu zatím nikdy nebylo využito. Mimoto je možné potenciálně uvažovat i o zahájení habilitačního řízení dr. Veroňkové a jmenovacího řízení doc. Skarnitzla.

3. Pedagogická činnost

3.1. Kmenové obory pregraduálního studia

Po akreditační transformaci dochází již v současné době kladění zejména na úrovni navazujícího magisterského studia. Jsem přesvědčen o tom, že nové modulární pojetí magisterského studia umožňuje studentům lepší specializaci, zároveň však přináší i některá omezení. Právě v nabídce povinně volitelných předmětů na magisterské úrovni spatřuji jednu z našich největších slabin – nabídka je kvůli nedostatku akademických pracovníků adekvátní jen hraničně. Druhá změna vyplývající z nových akreditací se týká bakalářského a diplomového semináře, které byly doposud koncipované jako konzultace s vedoucím práce. V nově akreditovaných programech počítáme s tím, že tyto semináře budou vyučovány a budou sloužit ke sdílení zkušeností a postupu na závěrečných pracích mezi studenty obou stupňů studia. Vytvoření koncepce těchto seminářů nás čeká koncem roku 2021; věřím, že se nám podaří nalézt optimální model fungování těchto seminářů, který bude studentům prospěšný a který i posílí jejich sepětí s Fonetickým ústavem.

Covidová pandemie vedla k využívání nejrůznějších nástrojů pro distanční výuku. Rád bych s kolegy z Fonetického ústavu vedl diskusi o možnostech smysluplného a efektivního užití distančních prvků i v běžné prezenční výuce; zároveň doufám, že dostupnost nástrojů jako MS Teams pro zaměstnance UK zůstane samozřejmostí.

Co se týče dalších studijních programů, od zimního semestru 2021 se FÚ zapojí do nově akreditovaného navazujícího magisterského studijního programu *empirická a komparativní lingvistika*. Navíc jsme v posledních měsících po domluvě se zástupci Foniatrické kliniky 1. lékařské fakulty UK začali připravovat koncepci studia *klinické logopedie*, což považuji za vynikající příležitost pro oba obory, fonetiku i logopedii. Mezifakultní studium pokrývající bakalářskou a navazující magisterskou úroveň se bohužel ukázalo jako jen obtížně realizovatelné; jako nejlepší možná náhrada se v současné době jeví bakalářské studium fonetiky s jiným sdruženým programem na FF (pedagogika či psychologie), na něž by navazovalo magisterské studium zajišťované jen 1. LF. Pro FÚ by tento krok na jedné straně přinášel potenciál vyššího počtu kvalitních uchazečů o bakalářské studium a na druhé straně vyžadoval jen drobné změny studijního plánu (nejspíš v podobě nového předmětu úžeji zaměřeného na poruchy řečové komunikace).

V oblasti výuky obecně považuji za klíčové v úvodu již zmíněné propojování pedagogické činnosti s činností vědeckou. Zadávání takových projektů bakalářských a diplomových prací, které by ještě lépe navazovaly na výzkumnou činnost jednotlivých vedoucích, se nám sice z fakultní perspektivy daří možná nadprůměrně, ale stále existuje prostor pro zlepšení. Efektivnější spolupráce se studenty by měla vést k soustavnější práci na značkování Pražského fonetického korpusu, což je nezbytný předpoklad pro jeho vytěžování v našem výzkumu.

V posledních letech udělal FÚ významné kroky v oblasti propagace. Rád bych další kroky v této oblasti podnikal zejména ve spolupráci se studentským spolkem FňUK, který si propagaci fonetiky stanovil jako jednu ze svých priorit; bohužel nástup covidové pandemie těsně po založení spolku zatím neumožnilo realizaci těchto plánů. Zájmu našich studentů o propagaci oboru si nesmírně cením, FňUKu přeji, aby všem společné nadšení vydrželo, a v případě zájmu studentů k jeho činnosti i s kolegy z FÚ rádi přispějeme.

3.2. Výuka v rámci studijních plánů dalších oborů pregraduálního studia

Fonetický ústav zajišťuje kurzy v povinném i povinně volitelném studiu několika dalších oborů. Pro malé pracoviště jako FÚ představuje výuka pro tyto obory klíčovou součástí jeho činnosti. Pravidelně se jedná o studijní programy Anglistika a amerikanistika, Anglický jazyk, Český jazyk a literatura, Bohemistika pro cizince a Angličtina pro mezikulturní komunikaci. V rámci této výuky se jedná o zhruba 300 studentů za semestr. Nezanedbatelný je i zájem studentů těchto oborů o psaní závěrečných prací na Fonetickém ústavu. Zároveň vítáme zájem některých základních součástí o využívání kmenových kurzů FÚ jako kurzů povinně volitelných.

3.3 Doktorské studium fonetiky

Doktorské studium je nově akreditováno jako studijní program, s čímž bude ještě v roce 2021 spojena i částečná rekonstrukce oborové rady, a to minimálně na pozici garanta SP a předsedy OR, jímž se stane doc. Volín. V oblasti doktorského studia považuji za nejpalčivější problém stále dlouhou dobu studia, a to i po změně z tříletého na čtyřleté studium. Na úrovni fonetiky však nejspíš řešení tohoto problému, s nímž se potýká FF i UK, neleží: existuje naděje na lepší finanční ohodnocení doktorandů, které by následně mělo přispět k soustavné a soustředěné práci na disertačních projektech – a na možnosti takovou práci po studentech doktorského studia vyžadovat.

4. Vědeckovýzkumná činnost

Výzkumná činnost Fonetického ústavu zahrnuje základní i aplikovaný, převážně empiricky a experimentálně zaměřený výzkum v různých oblastech řečových věd.

Konkrétní zaměření je částečně závislé na aktuálně řešených grantových projektech. V současné době se členové ústavu podílejí na řešení jednoho projektu financovaného GAČR (řešitel J. Volín, 2021–2023, výzkum prozodické fráze v češtině) a jednoho projektu TAČR (řešitelka J. Veroňková, 2019–2021, vývoj nástroje k nácvičce výslovnosti češtiny). Tři pracovníci FÚ jsou zapojeni i do projektu Kreas (do konce roku 2022). S přihlédnutím k těmto řešeným úkolům patří mezi aktuální dominantní výzkumná témata FÚ následující:

- a) zkoumání mluvních stylů češtiny, včetně spontánních konverzací, a to zejména z hlediska jejich prozodického ztvárnění;
- b) zkoumání cizineckého přízvuku (rodilých mluvčích češtiny v cizích jazycích i nerodilých mluvčích češtiny), včetně jeho percepčních a sociálně-psychologických aspektů;
- c) zkoumání individuálně a sociálně podmíněných faktorů v řečovém projevu, tedy forenzně fonetický a sociofonetický výzkum;
- d) obecněji pak instrumentální analýza řeči a percepční ověřování funkční platnosti zvukových vlastností řeči, zejména češtiny.

Snahy posledního období o publikování ve významnějších periodikách, včetně těch nejprestižnějších oborových časopisů zaměřených na obecnou i aplikovanou lingvistiku, byly úspěšné a doufám, že budou úspěšné i v nadcházejícím období. Byl bych rád, kdyby bylo v příštích letech opět možné za takové publikační úspěchy kolegům přiznávat mimořádné odměny. V příštím období však členové FÚ budou pracovat i na monografiích; kromě těch sloužících jako habilitační spis (viz výše) se bude jednat zejména o anglicky psanou monografii, která se bude souhrnně věnovat frázování v češtině.

Samozřejmostí bude pro členy FÚ i účast na oborových vědeckých akcích, ať už se jedná o prestižní konference jako *Interspeech*, *International Congress of Phonetic Sciences* nebo *Speech Prosody*, nebo menší akce jako *IAFPA* (konference zaměřená na forenzní fonetiku) nebo *Accents* či *EPIP* (konference věnované osvojování zvukové stránky angličtiny) a další.

Klíčovým milníkem nadcházejícího období – z hlediska jak významu pro celý ústav, tak časového záběru – bude pořádání nejprestižnější fonetické vědecké akce, *International Congress of Phonetic Sciences* (ICPhS), v roce 2023. Tento kongres se pořádá jen jednou za čtyři roky a Praha bude prvním městem, do něž se vrátí již podruhé, navíc při příležitosti jubilejního 20. konání. Na organizaci ICPhS se kromě členů Fonetického ústavu budou podílet i kolegové z dalších univerzit a vědeckých institucí, a to nejen z České republiky.

Kromě ICPHS budeme pořádat i konferenci Mezinárodní asociace pro forenzní fonetiku a akustiku (IAFPA) v roce 2022.

Fonetický ústav vydává v rámci časopisu *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* nepravidelnou řadu *Phonetica Pragensia*. Zatím poslední svazek vyšel v roce 2019 (při příležitosti stoletého výročí FÚ) a již do tohoto čísla přispěli kromě členů FÚ i vynikající výzkumníci ze zahraničí, tým Volkera Dellwa z Curychu a Olivera Niebuhra z dánského Sønderborgu. Doufám, že i v budoucnu se nám bude dařit motivovat kolegy z jiných univerzit, českých i zahraničních, k publikování ve *Phonetica Pragensia*; to by postupně mohlo umožnit podání žádosti o zařazení časopisu *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* do databáze Scopus.

Co se týče spolupráce se zahraničními partnery, během posledního roku došlo na jedné straně k usnadnění komunikace na dálku, na straně druhé jsme se všichni přesvědčili o tom, že pro úspěšnou spolupráci je osobní styk nenahraditelný. Budu proto podporovat své kolegy v častějším využívání dostupných mobilitních schémat jako Erasmus+. Zároveň doufám ve znovunavázání intenzivnější spolupráce s dosavadními zahraničními partnery ve Francii, Dánsku, Polsku a nově i v USA.

Považoval bych za velký úspěch, kdyby se Fonetickému ústavu podařilo přilákat talentovaného vědeckého pracovníka ze zahraničí např. v rámci projektového schématu Primus. Takový pracovník by mohl rozšířit vědecký profil ústavu, případně i posílit některý z dosavadně pěstovaných výzkumných směrů; ideální by bylo i jeho zapojení do výuky v podobě vytvoření nového povinně volitelného magisterského předmětu.

Nadále budu podporovat zapojení studentů do výzkumné činnosti FÚ. Naši studenti byli v minulých obdobích velmi úspěšní v získávání dostupných projektů (Vnitřní granty FF UK, GAUK, nově START) a věřím, že tomu tak bude i nadále.

Závěrem zmíním technické vybavení a Knihovnu Fonetického ústavu. V oblasti počítačového i úžeji fonetického technického vybavení dnes FÚ dosahuje – díky ústavním grantovým projektům i fakultním operačním programům – úrovně srovnatelné se zahraničními pracovišti. Otázkou je, nakolik bude v budoucnu možné zejména výpočetní techniku průběžně obnovovat. Odhlédneme-li od vybavení moderního, považuji za velmi pozitivní úspěšné završení několikaletých snah o instalaci stálé výstavy historických fonetických přístrojů: výstava, která je umístěna před hlavní aulou Filozofické fakulty, byla otevřena při příležitosti oslav stoletého výročí FÚ koncem roku 2019. V posledních letech se daří doplňovat i knižní fondy naší oborové knihovny, a ani v této oblasti by proto před námi neměla stát žádná větší výzva.

5. Závěr a výhled dalších možností rozvoje

Fonetický ústav FF UK je perspektivním a stabilizovaným pracovištěm, nicméně potřeba posílení o jednoho akademického pracovníka, konstatovaná již v předchozí koncepci, nadále trvá. Kromě finanční nejistoty by Fonetický ústav v příštím období neměl čelit žádné hrozbě; největší výzvu představuje jednoznačně pořádání ICPHS v roce 2023. Příležitost spatřuji, jak z této koncepce vyplývá, v intenzivnější spolupráci se studenty na vědeckých, ale i propagačních aktivitách a také v pokračující poctivé pedagogické a vědecké práci členů Fonetického ústavu.

V Praze dne 22. července 2021

Radek Skarnitzl